

Lectio praecursoria¹

Elina Savolainen

Arvoisa kustos, arvoisa vastaväittäjä, arvoisat kuulijat.

Elämme poikkeusaikoja sosiaalisen elämämme näkökulmasta. Koronapandemian myötä keväällä 2020 useat sosiaalipedagogisesti tarkastellen keskeiset toimintaympäristöt suljettiin tai niiden sosiaalisia toimintoja rajattiin kuten asukastaloja, kouluja ja erityisryhmien päivätoimintaa. Myös vapaa-ajan sosiokulttuurinen elämä ja ihmisten välinen vuorovaikutus on vuosina 2020–2021 erityisessä tilanteessa, kun olemme joutuneet rajaamaan läheistemme tapaamisia, harrastus- ja kulttuurielämää. Koronapandemialla on siis ollut rajoittava vaikutus ihmisten väliseen yhteiselämään. Keväällä 2020 yhteiskunnallisessa keskustelussa nousi esiin kysymys, onko perusteltua rajata lasten ja nuorten oikeutta oppimiseen, harrastuksiin ja ennen kaikkea sosiaalisiin kontakteihin. Keväästä poiketen syksyllä 2020 päivähoito, pienten lasten lähiopetus ja harrastustoiminta pyrittiinkin mahdollistamaan ennallaan koronapandemian jatkumisesta ja terveysuhasta huolimatta. Korona-aika on nostanut esiin tarpeen myös erityiseen solidaarisuuteen ja huomion kohdistamiseen haavoittuvassa asemassa oleviin ihmisiin: taloudellinen turvattomuus, lähisuhdeväkivalta ja päihteiden käyttö ovat tutkimusten mukaan lisääntyneet. Yhä use-

¹ Savolainen, Elina 2021. Sosiaalipedagogiikka asiantuntijuuden markkinoilla. Tutkimus sosiaalipedagogisen asiantuntijuuden tulkinnoista metaforien kautta. Dissertations in Social Sciences and Business Studies No 241. Kuopio: University of Eastern Finland. (Väitös 20.3.2021, Itä-Suomen yliopisto, Kuopio.)

ampaa kansalaista koskettaa yksinäisyys ja mielenterveyden haasteet sekä työelämään liittyvät kuormittavat tekijät. Nyt poikkeusaikana on erityisen ajankohtaista analysoida, millaista asiantuntijuutta yhteiskunnassamme tarvitaan. Tutkimuksessani olen kiinnostunut siitä, millaisia tulkintoja sosiaalipedagogiseen asiantuntijuuteen kohdistuu ja miten sosiaalipedagogiikka voi osaltaan vastata ajankohtaisiin yhteiskunnallisiin kysymyksiin.

Sosiaalipedagogiikka on Suomessa ja maailmalla läpi oppihistoriansa noussut esiin erityisesti yhteiskunnallisissa murroksissa, ammatillisten työkenttien ja koulutusjärjestelmien muutoksissa. Sosiaalipedagogiikan muodostumiselle on ominaista, että se vastaa ajankohtaiseen yhteiskunnalliseen tarpeeseen. Sosiaalipedagogiikan tavoitteena on sosiaalisen hyvinvoinnin edistäminen. Sosiaalipedagogiikan lähtökohtana on suuntautua yksilön, yhteisön ja yhteiskunnan välisiin suhteisiin ja sosiaalisen kasvun ja kasvatuksen prosesseihin niissä. Sosiaalipedagogiikan klassikon Paul Natorpin mukaan sosiaalipedagogiikan peruskysymys on kasvatuksen ja yhteiskunnan välisen suhteen tiedostaminen: miten kasvatusta määrittäytyy yhteiskunnallisesti ja mitä kasvatusta merkitsee yhteiskunnalle. Sosiaalipedagogiikka suuntautuu samalla ajattomiin ja ajankohtaisiin kysymyksiin: Mikä merkitys sosiaalisilla suhteilla on ihmisen kasvulle? Mikä merkitys yhteisöihin kuulumisella ja yhteiskunnallisen osallisuuden kokemuksella on ihmisen hyvinvoinnille? Miten ja millaisilla kasvatuksellisilla keinoilla voidaan vaikuttaa huono-osaisuuden ja sosiaalisen osattomuuden ennaltaehkäisyyn ja lievittämiseen? Miten tukea ihmisen sosiaalista kasvua ja sitä kautta oman paikan löytämistä yhteisöissä ja yhteiskunnassa? Miten kasvatuksella voidaan vaikuttaa inhimillisen, oikeudenmukaisen ja kestäväen yhteiskunnan muodostumiseen?

Keskeistä sosiaalipedagogisen asiantuntijuuden ajankohtaisuudessa ja sen aseman muodostumisessa on, ovatko sen kysymyksenasettelut relevantteja tässä ajassa. Ajankohtaisessa suomalaisessa yhteiskunnallisessa keskustelussa on nähtävissä yhteneväisyys sosiaalipedagogiikalle ominaisiin lähestymistapoihin. Esimerkiksi osallisuus, sivistys ja sosiaalinen oikeudenmukaisuus ovat ajankohtaisia käsitteitä myös yhteiskunnallisessa keskustelussa ja vallitsevassa poliittisessa strategiassa. Erityisesti poikkeus- ja kriisiaikoina, kuten nyt koronapandemiassa 2020-luvulla, on yhteisvastuun merkitys korostunut. Suomalaisten vahvuudeksi koronataistelussa on arvioitu käytännön syiden (kuten harvaanasuttu maa) lisäksi luottamus yhteiskuntaan ja viranomaisiin sekä kyky asettaa tarvittaessa yhteinen etu omien intressien edelle. Suomen presidentti Sauli Niinistö

peräänkuuluttikin suomalaisilta yhteisöllisyyttä ja kollektiivista vastuuta koronakeuhkoon 2020. Jo aiemmin, 100-vuotiaan Suomen juhluvuoden puheessaan, presidentti nosti kansalaisten osallisuuden yhdeksi Suomen kansallistunteen perustaksi. Hän kuvasi, että osallisuutta on yksilön ja yhteisön vastuu toisistaan. Nämä presidenttimme esiin nostamat teemat liittyvät sosiaalipedagogiikan ja sosiaalipedagogisen asiantuntijuuden ytimeen: yksilön, yhteisön ja yhteiskunnan väliseen suhteeseen. Esimerkiksi yhteiskunnallinen eriarvoistuminen, polarisaatio, osattomuus ja yksinäisyys ovat pohjimmiltaan kysymyksiä yksilön, yhteisön ja yhteiskunnan välisistä suhteista. Kansalaisissa ja viranomaisissa huolta aiheuttaa myös terrorismi ja yksilöiden väkivaltaiset teot. Yhteiskunnallisen turvallisuuden ja kollektiivisen vastuun kannalta onkin tärkeää, että ihmiselle syntyy osallisuuden ja kuulumisen tunne yhteiskuntaan sen sijaan, että hän kääntyisi sitä vastaan. On syytä pohtia, miten asiantuntijuudella voidaan edistää ihmisten hyvän elämän toteutumista sekä inhimillistä, oikeudenmukaista ja kestävästä yhteiskuntaa.

Asiantuntijuus vastaa yhteiskunnalliseen tai yksilölliseen tarpeeseen, kuten pyrkii edistämään yhteiskunnan kehittymistä ja talouskasvua tai ihmisten hyvinvointia. Asiantuntijuus on perinteisesti perustunut yhteiskunnan ja ihmisten tarpeiden hyväksyttämiseen ja professionalistamiseen asiantuntijapalveluiksi ja oikeuttamiseen tietyille asiantuntijuusaloille kuuluviksi. Tämän päivän asiantuntijuus on dynaamista, sosiaalisesti määrittävää ja rakentuvaa. Asiantuntijuus muodostuu aina suhteessa johonkin, erityisesti suhteessa ympäröivään yhteiskunnalliseen todellisuuteen ja asiantuntijuusjärjestelmään.

Sosiaalipedagogiikka on Suomessa ala, jota ympäröivä yhteiskunta, asiantuntijuusjärjestelmä sekä alan sisäiset asiantuntijat vielä opettelevat tuntemaan ja soveltamaan. Metafora eli merkityksen siirto tarjoaa mahdollisuuden rakentaa kehyksen, jonka avulla voidaan yhdistää jo ennalta tuttuja asioita niihin, joita me vasta pyrimme ymmärtämään. Tämä perustuu Lakoffin ja Johnsonin kognitiivisen metaforateorian tulkintaan, että tapamme nähdä ja ajatella on metaforinen. Yleinen esimerkki tästä on ”elämä on matka” tai ”elämä on tie” -metaforat, jotka ohjaavat meitä kuvaamaan elämää sen suunnan ja päämäärän, ylä- ja alamäkien ja myös umpikujien ja eksymisten kautta. Metaforien avulla tapahtuva hahmottaminen ei vaikuta ainoastaan siihen, mitä ajattelemme kohteesta, vaan se ohjaa meitä myös toimimaan tietyllä tavalla. Tähän perustuen valitsin tutkimukseni metodologiseksi lähestymistavaksi metaforatutkimuksen. Tut-

kimustulokseni perustuvat sosiaalipedagogisen asiantuntijuuden tulkintojen jäsentämiseen niiden taustalla vaikuttavien käsittemetaforien kautta.

Tutkimukseni tarkastelee sosiaalipedagogisen asiantuntijuuden tulkintoja asiantuntijahaastatteluaineiston ja sosiaalipedagogiikan teoreettisen keskustelun kautta. Haastateltavat edustavat kahta eri näkökulmaa sosiaalipedagogiikkaan: ensimmäisen joukon yhdeksän haastateltavaa ovat sosiaalipedagogiikkaa ympäröivien tieteenalojen asiantuntijoita, ja toisen joukon yhdeksän haastateltavaa ovat sosiaalipedagogiikkaa työssään soveltavia asiantuntijoita. Tutkimuksen kolme keskeistä teoreettisen viitekehyyksen muodostavaa avainsanaa ovat: sosiaalipedagogiikka, asiantuntijuus ja metafora. Tutkimusasetelmani perustuu oletukseen, että sosiaalipedagogisen asiantuntijuuden tulkintojen taustalla vaikuttaa intressejä, jotka ohjaavat, millaiseen tietoon ja toimintaan asiantuntijuus suunnataan. Tämä pohjautuu Habermasin tiedonintressiteoriaan, jonka lähtökohtana on, että niin tieteellinen tiedonhankinta kuin kaikki yleinen inhimillinen kiinnostus perustuvat aina tiedon hankkimiseen johonkin tarkoitukseen. Tutkimuksessani olen kiinnostunut siitä, millaisia intressejä sosiaalipedagogiseen asiantuntijuuteen kohdistuu: mihin kysymyksiin sen tarkastelu suuntautuu ja millaista toimintaa sen odotetaan saavan aikaan. Tutkimustuloksena muodostin neljä metaforaperustaista sosiaalipedagogisen asiantuntijuuden tulkintaa: silta, puutarha, liike ja suhde.

”Sosiaalipedagoginen asiantuntijuus luo sillan” perustuu sillan metaforaan. Silta on rakenne, joka ylittää toisistaan erillään olevat alueet. Silta kuvastaa sosiaalipedagogiseen asiantuntijuuteen kohdistuvaa teknistä intressiä rakenteiden välisen jatkuvuuden mahdollistamisesta. Se liittyy asiantuntijuusjärjestelmän tehtävään tuottaa ihmisten, yhteiskunnan ja työelämän tarpeisiin asiantuntijoita, joilla on tietty osaamisprofiili. Yhteiskunnallisten ja yksilöllisten tarpeiden kannalta on relevanttia, että sosiaalipedagogisen asiantuntijuuden osaamisprofiili sijoittuu teknisesti rakentamaan siltoja alueille, joille eivät sijoitu perinteiset ammattialat, tieteenalat tai käytännön toiminnat mutta joilla ilmenee yksilöllistä ja yhteiskunnallista tarvetta. Sosiaalipedagoginen asiantuntijuus suuntautuu tukemaan ihmisten elämänhallintaa ja toimii siltana ihmisten arjen ja viranomaisjärjestelmän välillä. Koulutuspoliittisesti ja ammatillisesti sosiaalipedagoginen asiantuntijuus on mahdollistanut jatkumon sosiaalisen kasvatuksen sekä yhteisötyön ja kansansivistystyön perinteiden jatkamiseksi sosionomi (AMK)- ja yhteisöpedagogi (AMK) tutkinnoissa. Sosiaalipedagogiikan lähtökohtana on myös luoda silta sosiaalisen ja kasvatuksellisen välille.

”Sosiaalipedagoginen asiantuntijuus luo puutarhan” perustuu puutarhan metaforaan. Puutarha on luontoa jäljittelevä rakennettu tila, jossa tapahtuu useiden lajien kasvua puutarhurin tuella. Puutarha kuvaa sosiaalipedagogiseen asiantuntijuuteen kohdistuvaa praktista intressiä luoda teoreettista ja käytännöllistä tietoa sosiaalisen kasvun tilojen merkityksestä sekä intressiä aikaansaada toimintaa, jossa näitä tiloja muodostuu. Yhteisöllisen toiminnan ja sosiaalisen kasvun tilojen merkitys korostuu erityisesti yhteiskunnallisissa ajanjaksoissa ja yksilön elämänkulun kohdissa, joissa ne ovat ohentuneet. Sosiaalisen kasvun tiloja ovat käytännössä esimerkiksi asukas- ja perhetalot, erityisryhmien asumisyksilöt ja päivätoiminnot eli tilat, joissa mahdollistuu osana yhteisöä toimiminen, yhteiskunnallinen osallisuus ja vuorovaikutus. Puutarha metaforana kuvaa myös sosiaalipedagogisen asiantuntijuuden työmenetelmiä, joissa kasvun tukeminen perustuu itsekasvatus- ja yhteisön kasvatuspotentiaaliin, toiminnallisiin, arkilähtöisiin ja kestäviin työmenetelmiin.

”Sosiaalipedagoginen asiantuntijuus luo liikkeen” perustuu liikkeen metaforaan. Liike-energia on kappaleen liikkeeseen varastoitunutta energiaa, joka voi siirtyä toiseen kappaleeseen. Liike kuvaa sosiaalipedagogiseen asiantuntijuuteen kohdistuvaa kriittis-emansipatorista intressiä vapautumisena ennalta määrätystä ajattelun ja toiminnan tavoista. Liiketulkinnassa sosiaalipedagogisen asiantuntijuuden ydinpiirteenä kuvautuu kriittisyys, dynaamisuus ja emansipatorisuus, ja siihen kohdistuu intressi rohkaista ihmisiä, yhteiskuntaa ja asiantuntijuuskenttää samaan liikkeeseen. Kriittisyys ja liike liittyvät rohkeuteen ja luovuuteen. Rohkeutta on muuttaa suuntaa totutusta niin yksilön elämänkulussa, yhteiskunnan rakenteissa ja arvoissa kuin asiantuntijuuden paradigmoissa.

”Sosiaalipedagoginen asiantuntijuus luo suhteen” perustuu ihmissuhteen metaforaan. Ihmissuhde perustuu tunteisiin, sitoutumiseen ja välittämiseen. Suhde kuvaa sosiaalipedagogiseen asiantuntijuuteen kohdistuvaa metafyyssistä intressiä tunnustukseen ja toivoon perustuvan relationaalisen maailmankatsomuksen rakentumisesta sekä sosiaalipedagogisen asiantuntijuuden arvo- ja persoonalähtöisyyttä. Relationaalisuudessa on kyse yksilöiden, yhteisöjen, yhteiskunnan ja maailmankaikkeuden välisestä sivistyneestä, vastuullisesta ja sosiaalisesti kestävästä suhteesta. Eri osapuolien välinen suhde perustuu molemminpuoliseen tunnustukseen. Sosiaalipedagogisella asiantuntijalla on mahdollisuus antaa kasvot yhteiskunnalliselle tunnustussuhteelle ja sitä kautta tukea ihmisen osallisuuden kokemusta ja kiinnittymistä yhteiskuntaan. Toivo liittyy uskoon yksilöi-

den, yhteisöjen ja yhteiskunnan potentiaaliin sekä luottamukseen myönteisestä tulevaisuudesta.

Metaforat rakentavat tutkimusaineistossani myös asiantuntijuusalojen välisiä suhteita, ja niiden avulla voidaan jäsentää sosiaalipedagogisen asiantuntijuuden paikkaa asiantuntijuusjärjestelmässä. Sosiaalipedagoginen asiantuntijuus suhteessa asiantuntijuusjärjestelmään kuvautuu haastatteluaineistossani markkinoiden ja taistelun metaforien kautta. Sosiaalipedagoginen asiantuntijuus syntyy suhteessa yksilöiden ja yhteiskunnan tarpeiden ja muiden asiantuntijuusalojen muodostamaan markkinatilanteeseen, ja sitä vakiinnutetaan markkinoinnin kautta. Osana ympäröivää asiantuntijuusjärjestelmää sosiaalipedagoginen asiantuntijuus käy reviirikamppailua asemastaan sekä taistelee sosiaalipedagogisesti merkityksellisten asioiden puolesta. Tutkimusaineistoni perusteella sosiaalipedagogisen asiantuntijuuden ekologinen lokero asiantuntijuusjärjestelmässä kuvautuu rajoja häivyttävänä raja-asiantuntijuutena. Sosiaalipedagogisen asiantuntijuuden erityinen substanssi suhteessa muihin asiantuntijuusaloihin on kiinnittyminen rajoille ja rajoilla toimimisen luontevuus. Sosiaalipedagoginen asiantuntijuus ylittää rajoja niin tietoperustojen, eri sektoreiden kuin sosiaalisten systeemien välillä. Se kohdistuu raja-alueille yksilön elämänkulun nivelvaiheiden ja yhteiskunnallisten marginaalien näkökulmasta. Olennaista on, että samalla, kun sosiaalipedagogiikka asemoituu eri ulottuvuuksien välisille raja-alueille, se ennen kaikkea kyseenalaistaa rajanvetoja.

Sosiaalipedagogisen asiantuntijuuden relevanttius tässä ajassa liittyy myös siihen, että useat tutkimusaineistoni kuvaukset ovat hyvin samansuuntaisia kuin ajankohtaiset asiantuntijuuden mega- ja metatrendien kuvaukset. Esimerkkejä näistä ovat horisontaaliset ja dialogiset suhteet asiantuntijuuden muodostumisen perustana, kokemusasiantuntijuuden, kansalaisten ja kansalaisyhteiskunnan merkitys sekä yhteisöllinen ja monitieteellinen tiedonmuodostus yli perinteisen professionaalisen tiedon. Niin sosiaalipedagogiseen asiantuntijuuteen kuin ajankohtaiseen asiantuntijuuteen liitetään perinteisestä professiotyypillisestä asiantuntijuudesta poikkeavia piirteitä kuten persoonalähtöisyys, tunteiden ja suhteiden merkitys ja dynaaminen ja innovatiivinen ajattelu- ja toimintaorientaatio.

Sosiaalipedagogiikka on pieni ala, jonka asema ei ole itsestään selvä. Sosiaalipedagogiikan asema valtavirtatieteen- ja asiantuntijuusalojen reunalla korostaa siihen kohdistuvan tutkimuksen merkitystä ja lisää myös sosiaalipedagogisen asiantuntijuuden kiinnostavuutta. Haastatteluaineiston kuvauksista on tulkittavissa, että sosiaalipedagogista asiantuntijuutta

ei ole täysin mahdollista määritellä perinteisten professionaalisten mallien mukaisesti. Mutta samalla sen elinehtona on myös löytää oma paikkansa asiantuntijuusjärjestelmän rakenteissa, joita Suomessa raamittavat erityisesti sosiaalisen ja kasvatuksellisen työn alalla kelpoisuusvaatimukset ja työtehtävärakenteet. Tulevaisuudessa sosiaalipedagogiikan jäsentyneen kehittymisen kannalta tarvitaan niin sosiaalipedagogista käytännön toimintaa kuin tutkimusta. Tämä korostaa sosiaalipedagogiikan viitekehykseen perustuvan koulutuksen ja tieteenalan merkitystä. Tutkimustulosteni erityismerkitys liittyy sosiaalipedagogiikan lähestymiseen asiantuntijuuden näkökulman kautta. Sosiaalipedagogiikka ei määrity vain ammatti- tai tieteenalana vaan laajemmin tapana ajatella, toimia ja vaikuttaa. Sosiaalipedagoginen asiantuntijuus ei rajaudu tiettyyn ammattiin, vaan käsite kuvaa sitä, miten eri alojen ammattilaiset voivat ajatella ja toimia sosiaalipedagogisesti. Näin sosiaalipedagogisen asiantuntijuuden tarkastelu voi auttaa laajentamaan käsitystä asiantuntijuudesta myös muilla aloilla.

Yhteiskunta- ja kasvatustieteellisestä sekä ammatillisesta näkökulmasta tarkasteltuna tutkimukseni tulokset korostavat sosiaalisen ja kasvatuksellisen työn ja tarkastelun laaja-alaisuutta. Sosiaalinen tai kasvatuksellinen työ ei rajoitu vain sosiaalihuoltoon tai kouluun ja oppimiseen, vaan se rakentuu moninaisista toimijoista, toimintaympäristöistä ja elämänkaaren vaiheista. Sosiaalipedagoginen asiantuntijuus korostaa, että on olennaista pohtia sitä, millaisen kokonaisuuden sosiaalinen, kasvatuksellinen ja sosiaalisen kasvatuksen näkökulma yhdessä muodostavat niin yksittäisen ihmisen elämänkulun kuin laajemmin yhteiskunnan osalta. Sosiaalipedagogiikka on sosiaalista kasvatusta ihmisten väliseen yhteiselämään ja osallistumiseen yhteiskunnassa sekä tilojen luomista niiden mahdollistamiseksi. Sosiaalipedagoginen asiantuntijuus korostaa ihmisten, yhteisöjen ja yhteiskunnan välistä molemminpuolista yhteisvastuullista sitoutumista hyvän elämän ja kestäväen yhteiskunnan edistämiseen. Arvoperustaltaan sosiaalipedagoginen asiantuntijuus perustuu ihmisten sosiaalisten ja pedagogisten oikeuksien sekä sivistyneen, kestäväen, oikeudenmukaisen ja inhimillisen yhteiskunnan edistämiseen. Erityisesti näinä vuosina 2020–2021, kun yhteiskunnassamme on jouduttu koronaviruspandemian vuoksi terveyssyistä rajoittamaan ihmisten mahdollisuutta sosiaalisuuteen ja pääsyä yhteisöllisiin ja yhteiskunnallisiin tiloihin, on niiden ja niiden puolesta työskentelevien asiantuntijuusalojen merkitys erityisen tärkeä.

